

նուիլ հաճեր են այլ և այլ լեզուաց և ուսմանց հմուտ պատուաւոր անձինք, և Ե. դասուն իւրաքանչիւր աշակերտի (Բնագիտութեան, Եշտարհարութեան, Թոսաբանութեան, Լեզուայն (մանաւորաց է), Տաշերէն և Գաղղերէն լեզուաց, Ընդդերէն, Յունարէն, Իտալերէն և Ռոմաքրութեան վը), այս վերջին չորս ուսմունքն ալ մանաւորաց են), ունեցած յաջողակութիւնն քննչաց ստորագրութեամբք վաւերացեալ և Տարագրութեամբ հրատարակուած Բ. Յուցակէն կը հասկըցուի:

Յուլիս 24ին Պարզեաբաշխութեան Հանդէսը կատարուեր է, որուն ներկայ ըլլալու հաճեր էր Կորին Արբաղնութիւնը Եմենապատիւ Տ. Տ. Սարգիս Արբաղան և Եղգատեր Պատրիարք Հայրն մեր, Արբոյ Երուսաղեմի Փոխանորդ Գերապատիւ Տ. Իսահակ Եղգատէր Ա. արդապետ, և ուրիշ Էնորհապայ Ա. արդապետներ, Գերապատիւ և Եղգատեր Տ. Եմբրոսիոս և Տ. Խորէն Գալիսեան բազմաբոլիւ Ա. արդապետները, պատուաւոր Ուսումնական անձինք, Ա. արժապետք և Դասատուք, Սամաթիոյ և ուրիշ քանի մը թաղերու մեծայարգ Իշխաններ, Սամաթիոյ Ս. Սահակեան Սանուց ընկերութիւնը, և խուռն բազմութիւն ժողովողեան Հանդէսը ժամը 9ին սկսեր է գեղեցիկ Եղգային երգով մը, և անմիջապէս Ղեմարանին Հայհարանութեան Դասատուն Պ. Ստեփան Պ. Պողոսեան Փափաքեանց Եմպիոնն ելելով աղղու ատենախօսութիւն մ'ըրեր է մարդուս և մանաւանդ հայ անհատի մը նուիրական պարտքերուն վայ, և յորդորելով ժողովուրդը որ Եղգային Սահմանադրութեան անշուշտ զործադրութեան ամեն կերպով ջանադիր ըլլան, և ինա ապաստանին իբրև իրենց երեքեալ և տատանեալ վիճակին մէջ անյողողը նեցուկ մը, վերջացուցեր է Ղաւր առ Արբաղան Պատրիարք Հայրն ուղղելով խօսքը և երբ ժողովողեան կողմէն շնորհակալ ըլլալով Կորին Արբաղնութեան, որ անձնական տկարութեամբը զարձեալ ազգասիրաբար այսպիսի որբերու և անտերունջներու աղքատիկ բնակարանի մը այցելութիւն ընելու շնորհքն ընել բարեհաճեր է, և քցե՛ Տ. Տ. Սարգիս Արբաղան Պատրիարք Հայրն մեր ազաղակեր է, բոլոր ժողովուրդը մեծ ուրախութեամբ և սաստիկ ծափահարութեամբ կրկներ են նոյն բարեմաղթութիւնը: Արբաղան Հայրը չի կրնալով անտարբեր մնալ այսպիսի Եղգային պարզ բայց սրտա-

շարժ հանդիսի մը, և ժողովողեան առ ինքն ցուցըցած մեծ համակրութեանը և սիրոյն, ոտքի վայ ելելով ընդհանուր Հայոց Եղգին սէր և միութիւն և բարօրութիւն մաղթելով, և Օգոստափառ Ինքնակալ Սուլթանին երկար կեանք խնդրելով, և հողևոր ուրախութեամբ մը զուարթացած Յուլիսայն Եղգ Հայոց ազաղակեր է, զոր խնդն բոլոր ժողովուրդը ուրախութեան աղաղակով և երկար ծափահարութեամբ կրկներ է, անանկ որ նոյն միջոցին ըստ հաւատարիմ վկայութեան ներկայ եղողներուն (ըստ որում նոյն օրը դժբաղդաբար ներկայ դանուիլ չի կրցանք մեծ արգելքով մը), անկարելի է զեր որ Հայ սիրտ մը չի տրոփար, և անկարելի է նկարագրել թէ նոյն հանդէսը ինչ ազդեցութիւն տուեր է բոլոր ժողովողեան:

Յետոյ պարզեաբաշխութիւնը սկսուեր է, Ե. Դասու աշակերտաց, իւրաքանչիւրին իրենց արժանաւոր վկայագիրները բաշխուեր է, որոնք Ղեմարանին Դասատուաց ստորագրութեամբք հաստատուած, և Ղեմարանին ու Հոգաբարձուաց կնքովք վաւերացած ըլլալով, Արբաղան Պատրիարք Հայրն ալ յետոյ զանոնք իր կնքով վաւերացընել սիրով խոստացեր է: Եսև վիսյազիրներուն հետ ընտիր մատենաներ ալ բաշխուեր է, որոնք Եղգատեր Եղգ մը, որ ուրիշ ատենի մէջ ուրիշ մեծ բարերարութիւններ ալ ըրած ունի Ս. Փրկչեան Ա. սնուց, յատուկ իր քասակէն տալ խոստացեր է: Հանգիսին մէջ հետգհետէ ցրուեր են Եղգային Երգ մը, Ուսմանց ժամանակն աւարտող աշակերտաց կողմէն առ ընդհանուր Բարերարս ուղղուած շնորհակալութեան Ուղերձ մը, մնացող աշակերտաց կողմէն ելող աշակերտաց ուղղուած բարեմաղթական նուագ մը, երկու անգամի հարցափորձներու Յուցակներ, և Յայտարարութիւն մը ստորագրեալ Ղեմարանին դասատուներէն, և բաշխուեր են ժողովուրդոց: Պարզեաբաշխութեան վերջը այլ և այլ լեզուաց Ղաւրերը կարգացուեր են, յետոյ Բ. Դասէն երկու փոքր աշակերտներ համառօտ տրամախօսութիւն մը ներկայացուցեր են, որ 3-4 անգամ ընդհատեր է ժողովողեան սաստիկ ծափահարութեամբը: Հանդէսը վերջացեր է Արբաղան Հոր խրախուսական համառօտ ատենաբանութեամբը, որով յորդորեր է Հայերը այսպիսի աղղուաւ հիմնարկութեանց պայծառութեանը, և մանաւանդ նոյն Ղեմա-

րանին յարատևութեանը ջանադիր ըլլալու, իր կողմանէ ամեն կարելի միջոցները չի խնայել խոստանալով:

Հանդէսէն վերջը ուրիշ համառօտ հանդէս մը գրեթէ առաջինէն ոչ նուազ սրտաշարժ կատարուեր է 'ի ներկայութիւն Պերապատիւ Տ. Եմբրոսեայ և Տ. Խորենայ շնորհափայլ Ա. արդապետաց, որոնք անպատմելի ուրախութեամբ լեցուած շնորհակալ կ'ըլլային, և անաչառապէս ըսեր են թէ «չէինք երբէք յուսար այսպէս գտնել, աշակերտաց յառաջադիմութիւնը և Հայրենեաց վրայ ունեցած բարի զգացումը զմեզ զարմացուցին մինչև Փարիզը Հայկազնեան Ա. արժարանին վրայ զգացած ցաւերնիս փարատեցաւ և միխթարուեցանք, տեսնելով որ Պօլսոյ մէջ այսպիսի աղքատիկ տեղ մը այսպիսի սրտեր ունեցող զաւակներ կը պատրաստուին, և ան ալ մեծազոյն մասամբ պանդուխտ, որոնք իրենց հայրենի երկիրը վերադարձած ժամանակնին մեծամեծ օգուտներ կրնան ընել իրենց հայրենակցած»: Բազմարդիւն Տ. Խորեն քերթող վարդապետը խոստանալով նոյն առուր իրենց այցելութեան յիշատակը յոտուկ քերթուածով մը յաւերժացնել, մեկնել է իւր Պերապատիւ Տ. Եմբրոսիոս եղբօրը հետ յԱ. յատէՖանոս:

Յայտարարութիւնը՝ առաջին դասը երեք խումբի բաժներ է, և Ա. խումբը այս տարի երկու պատրաստուած աշակերտները կը ցուցնէ, որոնց անուններն են:

- Յովհաննէս Ա. Մարգարեան, Արմտանցի.
- Սիհրան Վ. Եղիա Ղազարոսեան, Խազգիւղցի.
- Աղիսանդր Վ. Յովհաննէս Ոսկիտարեան.
- Աւետիս Բ. Յարութիւն Երանոսեան, Չմշկաձագցի.
- Կարապէա Վ. Պետրոսեան, Չմշկաձագցի.
- Դայուստ Բ. Համբարձումեան, Երզնկացի.
- Նշան Ա. Աւետիսեան, Վանցի.
- Յակոբ Յովակիմեան, Տերեմուկցի.
- Մանուկ Վ. Վարդանեան, Շեպին Դարանիսարցի.
- Մարտիրոս Խ. Աւետիսեան, Պեյօղլուցի.
- Դաբրիէլ Վ. Յակոբեան, Սըվագցի.
- Համբարձում Սիմիօն, Վանցի.
- Մարտիրոս Ն. Գեորգեան, Կետիկ փաշացի.

Իսկ Բ. խումբը որ 14 աշակերտէ կը բաղկանայ, և տարի մը ևս ժամանակ կենալ ցանկալով, զալ տարի երկու պիտի պատրաստուի, յատուկ Ազգին խնամքը կը խնդրէ. և կը յուսանք, ինչպէս կ'ըսէ Յայտարարութիւնը, որ

բարեւեր Ազգը չի զանար իր խնամքը, քանի որ կը յիշէ քանի մը անգամ բացած էր և ելի դպրոցները դրամական նեղութեամբ գոցելովը տեսած մեծամեծ փեսաները... Այս փեսաները մենք ալ կը յիշենք, և թէ հարկը պահանջէ կը հրատարակենք նաև ժամանակին: Մենք հիմայ ուրախութեամբ կը տեսնեմք առաջին անգամ խումբ մը աշակերտաց արձակուիլը դպրոցէ մը, որոնց ուսմանց վիճակը պատուաւոր քննիչներէ հաստատուած է, այնպիսի դպրոցէ մը, որուն բոլոր ընթացքը խարխուլ եղած է մերթ յայտ մերթ յայն կողմ ձգձրդել ուզողներուն կամքին, ինչպէս կը վկայեն դասատուք իրենց Յայտարարութեանը մէջ, թէ «Ղեմարանս իր տարուան մը ընթացքին մէջ ինչ ինչ հարուածներ թէ ներքին և թէ արտաքին դէպքերէ ընդունելը տակաւին կը յիշեմք...»: Մենք ալ կը յիշենք...

Ուստի Բ. խումբին աշակերտաց անունները միտուելիս պահած, զալ տարի այն աշակերտաց ուսմանց ընթացքն բարի յաջողութեամբ աւարտած տեսնել կը մաղթենք:

Յայտարարութեամբ հրատարակուած տեսանք նաև 7 աշակերտի անուններ, որոնք անցեալ տարուան ընթացքին մէջ մեկնել են Ղեմարանէն դասատուութեան և վարժապետութեան պաշտօնով: Անոնցմէ զատ ուրիշ 14 աշակերտներ 'ի վաղուց ելած, որոնք արդէն Պօլսոյ քանի մը երևելի Ա. արժարանաց և մանաւանդ դուրսերը իրենց հայրենի երկրին մէջ վարժապետութեան և դասատուութեան պաշտօն կը վարեն: Ղեմարանին Հայկաբանութեան դասատուն ալ Պ. Ստեփաննոս նոյն Ղեմարանին աշակերտներէն է:

Ասոնք խոստովանիլ և հրատարակել բարեբաղդութիւն են մեզ, մանաւանդ երբ կը դիտեմք որ ելող աշակերտները ըստ մեծի մասին զբսեցի ըլլալով, հիմայ այն հեռաւոր երկիրները իրենց հայրենիքը վարժապետութեան պաշտօն կը վարեն, ուր բնիկ Պօլսեցիներ երթալ չըսեմ անկարելի՛ այլ գէթ շատ դժուարին է: Ուստի մենք նոր ելող աշակերտաց ալ իրենց Հայրենիքը վերադառնալու և հոն իրենց հայրենակցաց օգտակար ըլլալու բարեյաջողութիւնը մաղթելով, կը յուսամք թէ Ազգը այնպիսի որբերու և անտերունջներու և հեռու երկիրներէ ուսման ծարաւով դիմող պանդուխտներու համար այնպիսի Ղեմարանի մը կարևորութիւն

նը կը ճանչնայ, և անոր հաստատութեան, բար-
գաւածման և յառաջադիմութեան ջանադիր և
նպաստամատոյց կ'ըլլայ:

Ուրիշ անգամ թէ սոյն Շեմարանին և թէ

Եզգային Արժարանաց վերաբերեալ տեղե-
կութիւններ մեր օրապրոջն միջոցաւ հրատարա-
կել զանց չի պիտի ընենք:

ՀՅՈՑ ԵՂԻ ԵՒ ԻՐ ԸՆԻՐԱԿՆԵՐԸ

ԹՂԹԱԲԵՐ ՄԸ

Ի բռնի Գրիստոսի Հագար ուր հարիւր վար-
սուն տարւոյն մէջ նշանաւոր օր մըն էր, գրասե-
ղանիս բով նստած մեր Հայոց օրհնեալ Ազգին
անցեալ ու արդի վիճակներուն վրայ ընդարձակ
խորհրդածութիւն մը ընելու, ու անով Հայ Ազգին
փառքն ու պատիւը, և իրեն սեպնական եղած,
և շատ անգամ հրապարակաւ 'ի գործ դրուած'
Աստուծոյ և մարդկանց հաճոյ ու գովելի բնաւո-
րութիւնները աշխարհի մարդկանց ծանուցանելու,
այն մարդկանց՝ որոնք այս օրուան օրս սգիտա-
բար ու կուրօքէն անխնայ նախատել, անարգել
ու պարսաւել կը կամին՝ անոնց այս ընդդէմ բա-
նականութեան ջրած կոպտութիւննին ուղղակի ի-
րենց իմացընելու, և անոնց այս կերպ ծուռ և
դժնդակ գաղափարնին բոլոր բարեսիրտ ու ար-
դարակորով անձանց՝ (էրէ աշխարհի մէջ կան կամ
մնացեր են) ճանչցընելու դիտում մը ունեցած ա-
տենս՝ յանկարծ սենեակէս ներս մեկը մտաւ, որ
էր միջակ հասակաւ, կես մօրուք, ու գլուխը զը-
խարկի ձեւով բան մը դրած, խոժոռաղէմ մարդ
մըն էր, մեկէն գրասեղանիս վրայ նամակ մը
ձգելն ու աներեւութանայը մեկ ըրաւ:

Թղթաբերին այս վարանեալ ընթացքը որքան
այ զիս շփոթուց ու զարմացուց նե՛ այնքան այ
հետաքրքրութիւնս չափազանց շարժելով՝ ուրիշ ո՛
և իցէ բոլոր գործերս մեկդի ձգած՝ անմիջապէս
բացի նամակը, ու մեկ ծայրէն միւս ծայրը հան-
դարտաբար և ուղադրութեամբ կարդացի ինչ-
ինչ բաներու վրայ որ նոյն ատեն կը խորհէի ու
կը մտածէի:

Սակայն մինչեւ այն վայրկեանը կը կարծէի
քե՛ մինչեւ ցարդ Հայ ազգին բշխամիները անիրա-
ւաբար իրեն դէմ ինչ որ ըրին, ըսին ու գրեցին
նե՛ այն կտտերուն վրայ մնացած՝ այ առանց ա-
նոնց սահմանը կատաղաբար անցնելու՝ լուին ու
պապանձէին ու ըստ իրաւանց և օրինի մեր կողմէն
ընդունած և ընդունուելիք պատասխաններու սպա-
սէին. բայց չէ. ոչ էրբէք. այլ աննդ կուրութեանս՝ ու

ջարութեանս՝ որ բերեալ չի պիտի լուեն, չի պիտի
պապանձին, ու մեր արդար բողոքները, ու իրա-
ւացի ձայները չի պիտի լսեն էղեր: Ինչո՞ւ. վասն
զի նախ Հայերը մինչեւ հիմայ միայն հայերէն
խօսեր, ու անով խօսածնին իրենք միայն հասկըցեր
են էղեր. երկրորդ խոհեմաբար խօսեր, հեզաբար
պատասխաներ, անաչառ. դատեր, վեհանձնաբար
տրամաբաներ, պատիւ հայեր, պատուով ու քաղա-
քավարութեամբ շարժեր, ներողամտութեամբ վար-
ուէր, առատ առատ շնորհումներ ընծայեր, առատա-
ձեռն նուիրումներ ըրեր, վերջապէս մարդկային
ընկերութեան օրէնքը՝ երկրիս վրայ մարդկանց կեն-
ցադավարութեանը համար ինչ որ սահմաներ է՝
զանոնք Հայերը ընդունելով՝ առանց խտտորելու
ամեն ժամանակ, անոնց համաձայն վարուէր էր:
Դարձեալ նոյն Հայերը իրենց դէմ անիրաւ տեղ
կատաղաբար բարկացող էղբարցը դէմ՝ չէն բար-
կացեր, որպէս զի Աստուծոյ զատաստանին դի-
մաց պարտաւոր չի լինին:

Հայերը կեցած տեղերնին իրենց համար անի-
րաւաբար և հրապարակաւ՝ մինչեւ անգամ յի-
մար կամ մորոս ըսող Գրիստոնեայներու դէմ նոյն
վատ ածականները վախարհն չէն հնչեր՝ որով
պարտաւոր չի լինին 'ի գեհնն հրոյն:

Հայերը ջարութեան դէմ ջարութիւն չէն հա-
տուցեր, այլ էղած է որ բշխամեաց կողմէն մեկ է-
րեսին ապտակ մը կերած ատեն՝ միւս էրեսը
դարձուցեր էր:

Վերջապէս Հայերը ոչ ըստ հին օրինի՝ այլ
ըստ նոր օրինաց, առանց բշխամիներն ատելու՝
սիրեր, անիծողները օրհներ, ատելիներուն բարե-
բարութիւն ըրեր, ու իրենք լլկել ու հարստել կա-
մեցողներու վրայ ցաւակցելով աղօթեր էր, որպէս
զի իրենց երկնաւոր Հօրերնուն ճշմարիտ ու հա-
ւատարիմ որդիք ըլլալնին այս ճամբաներով ցը-
ցունեն: Վերջապէս Հայերը (Աբգար քազարոյի օ-
րէն) 'ի Գրիստոսէ ուսեալ, և անոր ճշմարտապէս
հետեւող Առաքելոց քարոզութիւններէ խրատեալ,

սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի փրկարար վարդապետութեամբը լուսաւորեալ ու գօրացեալ՝ ջանացեր են կատարեալ Գրիստոնէի մը պարտքն ու վայելիքը ընելու, որով իրենց երկնաւոր Հօրերնուն պէս կատարեալ ըլլան: Ահաւասիկ այսպիսի Աստուածային պատուիրանաց ունկնդիր, բնական օրինաց հլու եղող բանական արարածոց երեւելի մեկ մասը՝ որ յետին գովեստներու ենթակայ եղած՝ միւս բանական արարածոց մասերուն առջին փառաց ու պատուոյ արժանի ըլլալու սերունդ մը պիտի համարուեր. ճիշտ ատեն երեւելի են աներեւոյթ, ներքին են արտաքին Յողաներու ու Վասակներու մատնութեամբը (ըսենք) բնական են բարոյական կերպերով անարգուեր, նախատուեր ու հալածուեր, են բոլոր աշխարհի առջեւ վատ ազգ մը, անպիտան ժողովուրդ մը ցըցունելու բանի. են արդեամբք աշխատուեր եր... :

Իսկ արդ մենք Հայրս կը յուսայինք թէ անցեալ խաւարային դարերու մէջ տգիտութեան պատճառաւ մեր վրայ համարուած անթիւ սխալմունքներն, բանի. են գործով կատարուած անիրաւութիւններն՝ սա ներկայ լուսաւորեալ դարուս գիտութեան շքնորհիւք պիտի աննետանան, պիտի ոչնչանան ու ՚ի հիմանց պիտի տապալին, ու փոխարէն Ազգերնուն վերոյիշեալ կատարելութիւններն ու անհատնում արդիւնքները պիտի երեւան էլլեն, ճանչցուին ու բոլոր աշխարհ պիտի հռչակուին:

Սակայն ինչ լուսաւորութիւն, ինչ կերպ լուսաւորեալ դար, մանաւանդ թէ խաւարեալ դար, հի... այս տեղ լեզուս կը ծանրանայ՝ խօսելու, գրիչս կը տկարանայ՝ գրելու, միտքս կը ցրուի՝ խորհելու, խեղքս կը ցնդի՝ դատելու, սիրտս կը ճնլի՝ բան մը մակաբերելու, քանի որ վերոյիշեալ Թղթաբերին Նամակը մեռաւ, ու անոր մէջ շարադրուած խօսքերը աչքիս առջին կեցած՝ պիտի պարտաւորիմ անոր անճոռնի գրաբանութիւնները, մեջէն քաղելով հոս ղենելու:

Եւ յիբարի է թէ յիշեալ Նամակը քանի մը խելացնորեալ մարդկանց շարադրութեամբք ըլլալը յայտնի բան մըն է, բայց ինչ օգուտ որ այլալեզուս գրուած ըլլալուն՝ Հայոց յիսերիմ, (կամ բարեկամ կարծուած) թշնամիները՝ գանոնք իբրեւ պատգամ մարգարիի պիտի ընդունին, որ ըստ մեզ առանց տարակուսելու պատգամ Բեյիարայ է: Փանգի յայտնի է թէ՛ Բեյիարը նոյն ատեն այն խօսքերը ընող, խօսող ու գրող մարդկանց սրտերուն վրայ՝ իւր Տարտարոսեան արոնը փոխադրած՝ ա-

նով սկըսեր է անոնց բերանը տուն տայ: Եւ ՚ի հարկէ անոնց կաղամարին մէջ փոխանակ գրադեղի՝ իւր դժոխարոյնը կարեցուցեր, փոխանակ գրչի՝ Սաղայեյական գաւազանը ձեռունընին տուեր, փոխանակ սովորական բարտիսի՝ անդնդային գործարանէ էլած՝ անիծաբոյս նեղանիւթէ մը կազմուած բղբի մը վրայ գրել տուեր է:

Արդ, ճիմայ դու եկու ո՛վ լուսաւորեալ Եւրոպացի ընկեր, ադէկ մը միտ դիր սա նետեւեալ նամակին մէջ յօրինուած խօսքերուն ճշմարտութեանն ու ստութեանը, արդարութեանն ու անիրաւութեանը, ծանրութեանն ու քերեւութեանը վրայ ու ըստ այնմ դատե: Ուստի՝ «Որ ունիցի ականջս լսելոյ՝ լուիցէ » :

Այ ուրեմն բաւական է բաւական, վայրկեան մըն ալ բացէք ականջնիդ ու լսեցէք ո՛վ ընդհանուր աշխարհի մարդիկը, որ բնակեալ էք Արեւելք եւ Արեւմուտք, Հիւսիս եւ Հարաւ, եւ իրաւցընէ ուղիղ աչօք, կամակարմտօք հայեցէք ու նայեցէք անգամ մը թէ՛ Աշխարհի առաջին ժողովուրդը, եւ մարդկանց նախահայրը սեպուած, ջորս անգամ երեւելի տերութեամբ պայծառացեաց անուանի սերունդ մը, հագար ուք հարիւր տարուան ուղղափառ դասնութեամբ ճոխացեալ Գրիստոնէալ Ազգ մը, ջորս հարիւր այսքան տարիէ հետէ Օսմանեան մեծագործերութեան միամտաբար ու հաւատարմաբար ծառայող, եւ միևնչեւ աշխարհի վերջը ծառայելու միտք եւ յօժարութիւն ունեցող հպատակ մը, վերջապէս իւրագնիւ բնական ճիրքերուն համար յիշեալ տերութեան բազում Թագաւորաց ու Նախարարացցը կողմէն մեծաբարբառ գովեստներ ընդունած, ու այս օրուան Ինքնակայն Ապտիւլ Մեհիտ բարեխնամ եւ առատագուր Վայսեր՝ ինքնայօժար կամօքը ըրած բարձր սոստաշնորհումներուն արժանացած ժողովուրդ մը, նայեցէք կ'ըսեմ, որ այս օրուան օրս անիրաւ տեղ եւ հրապարակաւ ինչպիսի անարգ, վատ ու կեղծ ածականներով կ'անարգուի, կը նախատուի ու կը բամբասուի: Այսինքն՝ «Հայերը՝ հերետիկոս, հերձուածող, մոլորեալ են, եւ այս բանը երդումներով կը հաստատենք» (Էրես 98): (Խեղաբանութիւն): Այս ըսելին վերջը՝ քիչ մը վարը կ'աւելցնէ՝ որով իւր ըրած վճռոյն պատիժն ալ ինք կը սահմանէ ըսելով, «Աշխարհի վրայ մարդս ամեն նախատանաց կրնայ համբերել. բայց հերետիկոս ըսողին գլխուն ամենայն ուժով պիտի է հասող գաւազան մը կոփեցնել ու պատուել» (Էրես 101): «Հայերը՝ կրոնամուլ, անկիրք,

ապստամբ, անհնազանդ, սրիկայ, անօրէն, խառնակիչ, տմարդի, ստահակ, անկրօն, անհաստ, անագգի, անիրաւ, ստախօս, խաբէբայ, անմիաբան, մարդատէաց, խորամանկ, կատաղի, բիրտ, կոշտ, յափշտակիչ, մոլեգնեայ, մարդասպան, բարբարոս, բռնաւոր, մոլեռանդ, գրգռիչ, դժոխային, անկարգ, գռեհիկ, անամօք, անբան, պիղծ, գարշելի, հայհոյիչ, պնդագոյիս, սատանայ եւ՝ եւ այլն, եւ այլն: (Թիւ. 146, 147, 148): Դարձեայ, (Թիւ. 51, 78, 54, 9938), եւ այլն, եւ այլն. (*Ղրբամուծի՛ւն, զրբաւնուծի՛ւն*):

Ահա այս սոսկալի բարբանջմունքները յիշեալ ազգիւ Ազգին դէմ ուղղակի եւ անուղղակի իրենց նամակին մէջ տեղ տեղ գրեցին վերջը՝ գանձեր անոր վրայ աղէկ մը յարմարցնելու, ու իբր քե՛ իրենց խելքովը հասարակաց դատաստաններէն իրենք զիրենք խալցելու, ու կերպով մը արդարանալու նպատակաւ, շատ մը գրպարտութիւններ, ջնջին փաստեր, անիրաւ դատողութիւններ, չի լսուած ու չի տեսնուած եղելութիւններ, միայն իրենց խելքին փշած շինծու պատմութիւններ, անխարմար դիտողութիւններ, անիմաստ խորհրդածութիւններ առաջ բերած են:

Ասոնցմով ալ սրտերնին չի հանդարտելով՝ անոնց մէջէն մեկը ՚ի ներքոյ մեծ տագնապի մէջ մտած, ձեռուրները դողալով՝ դուրսէն իբր Հայերը վախցնելու մտքով՝ որքան ճայն ունի նե՛ որկորը պատուելով այսպէս գրեր է քե՛ *«Եթէ Լուսաւորչական Հայոց (յս Լուսաւորչական Հայր), իշխանութիւններուն կողմէն հրապարակաւ չի հերքուի ու չի դատապարտուի, այս դորձը յայտնի է որ իրենց Հայ անունին (իրենց Հայ անունը միտքդ պահէ), ամենամեծ անարդանք պիտի բերեն բոլոր քաղաքականացեալ աշխարհին մէջ»*:

Այս ալ ըսելնէն վերջը դեռ եւս սրտերնին հանգիստ չըլլալով՝ նամակին սկիզբէն մինչեւ վերջը ամենաբաւական եւ ամենամեծ սուտերով լեցուցեր են, այնքան որ՝ եթէ բերաններնէն ելած ամէն մեկ սուտերնին մէյմեկ քար ըլլային՝ կարծեմ Կոստանդնուպօլսոյ պարիսպները նորէն շինելու կը բաւեր: Ահաւասիկ լսեցիք, ով դուք վերոյիշեալ աշխարհի չորս կողմը գտնուող լուսաւորչեայ մարդիկը, եւ կամ լսելու յօժարութիւն պիտի ունենանք արդէօք այս անիրաւ ճայները՝ որ տեղատարափ անձրեւունման դեռ կը գեղու անմեղ ազգին Հայոց գլխուն վրայ:

Գիտէք արդէօք քե՛ հով եմ այս եպերելի խօս-

քերը ընողները, ու ինչ պատճառի այսքան զրգռեալ ու փրփրեայ ստիպուեր են խօսելու: Եթէ գիտնաք քե՛ հով եմ, որոնք են, եւ կամ ինչ պատճառի համար ըլլալը նե՛ գարմանալով պիտի գարմանաք: Արդ ասոնք իրենց բերնին վկայութեամբը՝ Քրիստոսի *անդրանիկ* աշակերտներ, Քրիստոնէութեան *առաջին* քարոզողներ, Հոգւոյն Սրբոյ սրբարար շնորհաց *բաժնատարներ*, Սուրբ Դրոց եւ առանդութեանց *պահապաններ*, Յիսուսի Քրիստոսի Տեառն մերոյ Սրբոյ Առետարանի *հովիտներ*, *ճշմարիտ* ու *փրկարար* վարդապետութիւն ուսուցանողներ, Հոռմեական, Հայկական եւ Յունական Եկեղեցեաց վարդապետութեանը մէջ *ամենամեծ* սխալմունքներ ըլլալուն՝ եւ անոնց հետեւող ժողովրդոց կորստեանը վրայ ցնակցողներ (*լականներ*), վերջապէս բազում *նե՛ն, նե՛նքներ* էտրը, ՚ի վերին փառաց արքայութեան *ժառանգներն* են, բացայայտը ըսելով՝ ասոնք այնպիսի *անմեղ, անբիծ, անարատ* ու Քրիստոսական *բուն* հօտին արժանի ոչխարներն են եղեր, որ վերոյիշեալ անարգ ու պիղծ խօսքերը ըսելէն, ու այն դատապարտելի գործերը հետզհետէ ՚ի գործ գնելէն ետքն ալ, դարձեայ՝ — *ճիշտ Քրիստոսի պատուէրին հնազանդելով*՝ Սուրբ եւ արդար իրաւունք մը պաշտպանողներու դէմ, *խիստ զգացում մը չեն արտայայտուեր եղեր, այլ կը ջանան քաղցրութեան ու սիրոյ զղացումներ մշակել դէպ ՚ի իրենց Լուսաւորչական Եկեղեցիին Եղբայրները (վաստուծի՛ւն, վաստուծի՛ւն)*:

Հիմալ եկու տես ասանք. խօսքով «եղբայր քեզ կը սիրեմ, եկու երբանք արտը ու գուարձանանք» ըսելով՝ գործքով եղբայրապան ջար Կայենի՛ եւ կամ Սուրբ Սիոն Վերնատունը Քրիստոսի Տեառն մերոյ կենարար մարմինը եւ արիւնը ճաշկող՝ ու քիչ մը ետքը իւր Վարդապետը եռեսուն դանկաւնի *ժամնող դատապարտեալ Յուդայի մի՛ անանցըներ*:

Պէտէ շարունակէ՛

ՔՐԻՍՏՈՒՆԵԱՆ ԶԱՅ ՄԸ

- Պարոն երեկ կարծեմ հանդէս ունէիք ձեր Եկեղեցին:
- Այո՛, խիստ փառաւոր:
- Հանդիսին ներկայ նշանաւորներէն ո՞վ կար:
- Բաց ՚ի բազում անուանի անձանցմէ, Հայալատին Եպիսկոպոս մը կար:
- Ի՞նչ, ի՞նչ. Հայալատին Եպիսկոպոս մի՛:
- Այո՛:
- Լու՛, Պարոն Լու՛, խը՛ բերանդ, չըլլայ որ այ՛

բանը հոչակես, վասն զի պատճառ կ'ըլլաս այն խեղճ անձին հոգեւորապէս պատժուելուն:

Ինչո՞ւ, վա՛հ... վա՛հ... վա՛հ... Ինչ կ'ըլլայ եւ կամ ո՞վ պիտի պատժէ եղեր այն արեւորեալ Հայասէր Հիւրը:

Չէ՛, մէկէն ՚ի մէկ այն քան մի՛ այլայլիր ո՞վ բարեկամ, այլ այս բանիս վրայօք հասկընալիք եւ հասկըցընելիքներ ունիմ, անոնք հասկընամ ու հասկըցընեմ, յետոյ ինչ կ'ըլլայ եղերը կամ ո՞վ պիտի պատժեն կարգով կ'իմացունեն: Ուստի նախ եւ առաջ սա ըսէ նայիմ որ՝ գիտե՛ս արդեօք թէ՛ ինչնըշանակութիւն ունի Հայաբառին բառը:

— Է՛ս սակաւիկ մի գիտեմ, բայց սահմանը մինչեւ ո՛ր է կամ ո՛ր տեղեր կը հազի ան աղէկ մը չլիտեմ:

Ուրեմն հիմայ ես քեզի պարագայիքը հասկըցընեմ, որ այս մասին կատարելայէն ուսեալ ըլլան, ու անոր յարմար ընելիքը մտնուաս: Սրդ՝ Հայաբառին ը սերով պիտի խնամաս ծնունդը Հայ, սնունդը Հայ, մկրտութիւնն Հայ, ընդունած կրօնքն Հայ, Քահանայական ձեռնադրութիւնն Հայ, Եպիսկոպոսական իշխանութիւնն Հայ, վերջապէս իւր սարօքն Հայադղի Հայ եղած ատեն, մէկը յանկարծ ասոնց ամենն ալ կերտով մը ուրայցած կամ մոռցած՝ կ'երթայ Վատին Եկեղեցւոյ դռանութեանց, ծխից եւ արարողութեանցը յարեալ՝ եւ անոնց ստաշտորաց իշխանութեանը տակ մտած, ամեն կերտով անոնց դրութեանը կը հետեւի նէ, այնպիսոյն համար կ'ըստի Վատինահայ Եպիսկոպոս, կամ Քահանայ, կամ Ժողովուրդ, եւ այն Ան այս է յիշեալ բառին նշանակութիւնը. եւ սահմանն ալ այն է որ, այնպիսիները յիշեալ ճամբուն հետեւելէն ետքը՝ ալ նոյն վիճակով չեն կրնար Հայոց Եկեղեցւոյն Հոգեւոր անդամոցը հետ Ստաւածայինս հարորդակցիլ:

— Ինչո՞ւ:

Վասն զի այն հարորդակցութիւնը երեսուն տարիէ ՚ի վեր՝ Հոսովնայու կողմէն սաստիկ վճիռներով ու կոնդամներով բողոքովն արգելուած ու բանադրուած է:

— Ինչ կ'ընես, կամ ինչ կը խօսիս ով խմբագիր դու:

Ինչ պիտի ըսեմ, ինչ պիտի խօսիմ, ասանց երկբայելու եւ ասանց տարակուսելու այս այսպէս է, եւ դու ալ այսպէս պիտի հաւատաս եւ այսպէս ալ պիտի ընդունիս:

— Չէ՛, չէ՛, մէկէն ՚ի մէկ չեմ կրնար ընդունիլ. վասն զի կ'երեւի թէ՛ դու ընդդէմ ճշմարտութեան սուտ կը խօսիս, կամ անոնց վրայ դրապարտութիւն կ'ընես, քանզի թէ մենք եւ թէ անոնք յԱռաքելոցէ եւ ՚ի Տիեզերական Ժողովոց ուսեալ յայտնի գիտեն եւ գիտեմք որ կաթուղիէ Եկեղեցւոյ ճշմարտութիւններն ընդունող Քրիստոնեայ ազգաց մէջ, այսքան ստակալի խորութիւն մը չի կրնար ըլլալ:

Սո՛ւտ, զրոպարտութիւն, քաւ լիցի, այսպիսի

կեղծութիւններ չեմ ընդունիր, այո՛, այս մասին ինչ որ է նէ՛՝ ասանց կէտ մը անցնելու այն կը զրոցեմ, անոր վրայ կը խօսիմ, եւ ՚ի սէր ճշմարտութեան, եւ ընդդէմ անիրաւութեան պիտի գորցեմ, պիտի խօսիմ:

— Շատ աղէ՛կ, ասոնք այսպէս համարձակ ըսելէն վերջը՝ կ'ընաս ըսածներդ՝ յայտնի փաստերով ապացուցանել, որ երկու կողմին ալ օգտակար ծառայութիւն մը ըրած ըլլաս:

Ինչ, յայտնի փաստ, ապացուցանել ըսիր:

— Այո՛, յայտնի փաստ:

— Է՛յ կեցիր ուրեմն՝ այս անգամ ուրիշ անգամներէ քիչ մը աւելի համարձակութիւն մը ձեռք առնում, որպէս զի՛ ըսած ու փնտրուած փաստերդ զօրաւոր կերպերով ցըցունեմ, որպէս զի՛ քու բարեմտութեամբ հետեւած սխալ կարծիքներդ ուղղեմ, որպէս զի՛ իմ վրայ ունեցած գէշ համարմունքներդ անհետացընեմ, որպէս զի՛... ալ շատ մը որպէս գիները դեռ ետքը պիտի տեսնես:

Մնացեալը յետագայ թերթերով:

ՈՒՂԵՐԶ ԵՌ ԲԵՐԵՐԵՐՍ

ԱՌ Ա. Յ. Չ. ԱԶԳԱՍԵՐ ԵՂԲԱՐՔ

Չի կարծէք որ Արեւելեան Դարը իւր յաջողութեանը համար, Ձեր կողմէն բանիւ եւ արդեամք եղած ջանքերուն վրայ անտարբեր աչքով կը հայի, այլ միշտ իւր անբաւ հորհակալութիւնները կընծայէ Ձեր արհուարարութեանը: Դարձեալ չի կարծէք թէ պիտի մոռնայ այն քաջակրօնական յորդորանքներն, զոր սկիզբէն ՚ի վեր ըրիք եւ դեռ կընէք իրեն մըշտնջեական եւ հաստատ շարունակութեանը համար, այլ Ձերին այս ազգայնական ոգիէ առաջ եկած ջանիցը փոխարէն Արեւելեան Դարը ամէն ատեն եւ բախտապարտ ըլլալով, անջնջելի յիշատակ մը պիտի սպաւորուի նաեւ անոր խմբագրին սրտին վրայ:

«Ասի ես չեմ ուրիզն է»:

— Պարոն խմբագիր, ծանուցում մը ունիմ ձեր Օրայօրոյն միջոցաւ հրատարակուելու, արդեօք կ'ընդունի՞ք: Ինչ ըսել է, ինչո՞ւ պիտի չընդունիմ գործս ինչ է:

— Առէք սա ուրեմն, որ այս ներկայ թերթովիս ծանուցանէք:

Ինչ է այս:

— Ազգային նիւթ մը:

Է՛յ ինչ պիտի ըլլացի:

— Ինչէն ըսի ես, պիտի ծանուցանէք:

Ձերի՞

— Այո՛:

Չէ բարեկամ չէ կ'երեւի թէ դու չես կարգա-
ցեր իմ կողմանէ եղած ծանուցումը :

— Ի՞նչ ծանուցում :

— Ծանուցում մը, որ մէկ անգամի համար տողին . . .
այսքան փարայ, երկրորդին . . . այսչափ պէտք է
հատուցանել :

— Եղբայր, հապա դու գրեր էիր թէ՛ «Ո՛ եւ իցէ
Ազգային չափաւոր ծանուցում մը ձրի կը հրատա-
րակուի» . հիմայ ինչո՞ւ ստակ կը պահանջես :

Ախալ կարգացեր ես, անի գրողը ես չեմ ուրիշն
է. ես ինչ կերպ բան որ ըլլայ կ'ընդունիմ, կը հը-
րատարակեմ, բայց ինչպէս ընի՛ շահովը, շահովը :

Աղէկ ա, ասի Ազգագրութեան մըն է, ի՞նչ կ'ըլ-
լայ եղեր Օրագրիդ երկու տողի չափ տեղը դո՛հես նէ :

Ես ի՞նչ կ'ըսեմ, դուն ի՞նչ կ'ըսես պէ՛ ախպար,
եւ սըկէ՛ դնա, անանկ արդօգուտ մագգօգուտ չիցտեմ,
իս մի՛ ներացըներ. ինձի հաւար «փարայը վիրեմ տիւ-
տիւիլի ջալար», հասկըցա՛ր հիմայ :

Անի անանկ ըլլալը շատոնց հասկըցանք Պարոն
Խմբագիր. Ծառայեմ :

ԱԶԳ ԱՌԱՋԻՆ ԵՒ ՎԵՐՉԻՆ

Մէծնուա լրագրոյն կ'իմացընեմք որ՝ 555 թուով
մեզ համար գրած անհամ հատուածի մը պատասխա-
նը, մեր (քերթակտորի) երկրորդ թուով ըստ բաւա-
կանի տալէն վերջը յիշեալ հատուածին մէջ գտնուած
քանի մը մութ խօսքերուն մեկնութիւնը ըստ իրա-
ւամբ պահանջեր էինք, բայց լուծիւն՝ Արդ՝ այս
խոր լուծիւնը մեր կողմէն անընդունելի բան մը կե-
րեւի նէ ալ, չեմք դիտեր թէ՛ Մէծնուայի համար ըն-
դունելի եւ իրատեղի վարմունք մըն է :

Ահա ասոր համար մեր այս վերջին Ազգովը, մի-
անգամ եւս իմաց կուտամք թէ՛ այն մեզի խառն ու
անխառն երեւցած խօսքերուն բուն խնամքը, մինչեւ
մեր յետագայ թերթին հրատարակմանը պէտք է որ
բացատրէ, վասն զի ալ քաջախը անհանցաւ . . . :

(Կճել, փախցիլ, ան ջըլար) :

ԳԱՐԵՆՈՐ ԾԱՆՈՒՅՈՒՄ ՄԷ

Ի սեր Համեստութեան կը ծանուցանեմք Արդոյ
Հասարակութեան թէ՛ այս օրերս Հայկեան սեռին
մարդկութեան ու քաղաքակրթութեան օրէնքին, Հա-
մեստութեան գլխաւոր մէկ մասը լրագրի մը կողմէն
զգուելի հարուած մը ընկալաւ : Եւ այս հարուածը
(նոյն լրագրոյն անկայի խօսքերովը) ըստ մեզ Հա-
մեստութեան մեռնելուն ապացոյց մը համարելով,
հարկ է որ վերոյիշեալ օրէնքները ըստ կանոնի յար-

գող ու պատուող համեստագարոյ անձինքը, այս ինչ
օրը անոր յուղարկաւորութեան հանդիսին ներկայ դըս-
նուելու բարեհաճին : Եւ այս ծանուցումը ընելէն վեր-
ջը, դարձեալ կը հրաւիրեմք այն ազնիւ անձինքը՝
որ նոյն լրագրոյն 55 թուոյն մէջէն անոր մահուան
պատճառներն ու պարագաները ստուգելով, այն հար-
ուածը տուող յանցաւորը խրատելու չի դանդաղին .
որպէս զի յիշեալ (սրբազան) օրինաց մնացեալ մասե-
րը զերծ մնան այսպիսի նողկալի հարուածներէ : Եւ
(ուղղակի ըսելով) մենք ալ մեր կողմէն աներկայ եմք
թէ՛ յիշեալ լրագրոյն Յարգոյ նմրագիրը (եթէ է ճը-
մարտապէս Հայ, եւ եթէ է կրօնքովուղղափառ Քը-
րիստոնէ), մեր այս երկտող այլարմատական ծանուցու-
մէն պատկանած այսուհետեւ իւր թերթերուն միջո-
ցաւ՝ ի պատիւ Քրիստոնէութեան, ի պատիւ Համես-
տութեան, ի պատիւ Ազգին եւ ի պատիւ Անձին հը-
րատարակաւ այսպիսի արտեղութիւն պատճառող ա-
նարգ գրութիւններ չի հրատարակէ :

Այո՛, ամեն ատեն իրաւունք պաշտպանելը՝ թէ
Աստուծոյ եւ թէ մարդկանց առջին արդար եւ օրի-
նատը է գիտեմք. բայց ոչ թէ այս կերպ բծալի ու
գայթակղական ոճերով, այլ եթէ ինդրոյն անօրէն ու
ասպտամբ հարկը պահանջէ, դարձեալ քրիստոնէա-
վայել բերանով, համեստ խօսքերով, պարկեշտ վար-
մունքով պարտի ի գործ դնել . . . : Եւ արդ՝ Հայ
եղբայր, «Վոչեալն ու Ընտրեալն» որոշեմք, եւ անոր
յարմար վարուիմք :

ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒՐԱԽԱԼԻ ԱԻՏԻՍՍ ՄԸ

Ի՞նչ պայծառ արշայոյս մը, ի՞նչ աննկարագրելի բո-
ցանդոյլ արեւ մը, ի՞նչ հրաշալի օր մը եւ ի՞նչ ուրա-
խալի տարբեր ժամ մըն էր՝ որ 1860 տարւոյն Օգոս-
տոս 25ին առաւօտուն ծնաւ, ծագեցաւ, ցոլացաւ, տա-
րածեցաւ, սփռեցաւ Հայկեան սեռին գլխուն վրայ :

Այո՛. օր մը, ժամ մը, վայրկեան մը՝ որ կրնամ ը-
սել թէ՛ իւր չորս հազար տարուան կեանքին մէջ, ա-
սանկ բաղալիլ օրի մը հալիւ թէ՛ քանի մը անգամ
հանդիպած էր : Եւ արդ՝ ո՛վ ազնիւ ժողովականք,
Գուք որ այս նշանաւոր օրուան հրաշարժութիւննե-
րը տեսաք, ուրախութիւնները վայելեցիք, ուրեմն մի՛
դանցաւիք ու մի՛ դանդաղիք այն Չեր զգացած նոյն
ուրախութիւնները համայն Ազգին ալ հարորդելու ու-
րով Հոգեւորականք եւ Մարմնաւորականք : մի սիրտ
եւ մի հոգի եղած, այն օրուան արձանագրութիւնը
ընդհանրապէս ամենուն սրտին վրայ մի եւ նոյն ան-
ջնջելի եւ ոսկեցօծ տառերով տպագրուի : Եւ մեր ըզ-
գացած իրովին ուրախութիւնը յայտնելու, եւ այն օր-
ուան վրայ ընդարձակ խորհրդածութիւն մը ընելու,
պարտաւորութիւննիս յետագայ թերթով պիտի կա-
տարեմք :

Խմբագիր-ՏՅՕՐԻՑԻ
Մ. Գ. ՏԵՅԻՐՄԵՆՃԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ռ. Յ. ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ
ԿՈՍՏԱՆԳՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՏԵՆԵԱՆՉԼԱՐ